

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті наведено теоретичний аналіз наукових і статистичних матеріалів щодо тенденцій розвитку системи освіти в Україні, а також виявлено деякі проблеми забезпечення якості освіти в Україні.

Ключові слова: система освіти, якість освіти, глобалізація, стратегічні імперативи, демократизація, інноваційна парадигма, ключові компетентності, диверсифікація освіти, зовнішнє незалежне оцінювання, інформатизація освіти.

Особливе місце серед реалій сьогодення посідає проблема освіти, яка привертає увагу державних діячів, науковців, практиків. Актуальність цієї проблеми зумовлена, насамперед, необхідністю реформування освіти, модернізації галузі управління [5, с. 56]. Розвиток України як сучасної держави значною мірою залежить від якості освіти, яку здобувають її громадяни. Сьогодні існує необхідність у підготовці матеріалів, які б висвітлювали основні тенденції розвитку національної освітньої системи, її трансформації в умовах глобалізації для прийняття виважених управлінських рішень.

Проблеми розвитку сучасної системи освіти в Україні розглядалися І. Вакарчуком, Л. Ващенко, І. Гавриш, В. Євдокимовим, О. Коваленко, В. Кременем, О. Локшиною, В. Луговим, Т. Лукіною, О. Ляшенко, В. Мадзігоном, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, В. Олійником, П. Полянським, І. Прокopenко та ін. О. Ляшенко розглядає якість освіти як політичну, соціальну, управлінську, педагогічну категорії. Він вказує на те, що уряди багатьох країн спрямовують державну освітню політику на поліпшення якості освіти, що підтверджується відповідними міжнародними дослідженнями [6, с. 17].

З точки зору Д. Дзвінчука, серед сучасних завдань освітніх систем є поєднання розширеної підготовки молоді, спроможної створювати та використовувати високі технології, із формуванням міцних моральних засад, розвинутої цивілізаційної культури, відповідальності та толерантності. Останніми роками освіта в Україні розвивалася в контексті завдань, визначених в Указах Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” від 04.07.2005 р. № 1013 та “Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні” від 20.03.2008 р. № 244 [2; 3]. У цих документах розглянуто ключові питання розвитку галузі, але за наявності в цілому позитивної динаміки багато проблем залишаються невирішеними. Вчені дійшли висновку, що принцип якості освіти є провідним не тільки в удосконаленні загальної середньої освіти, а й у розбудові загальноєвропейського простору вищої освіти, який базується на здобутках Болонського процесу в контексті побудови суспільства, що базується на знаннях [7, с. 25].

Метою статті є теоретичний аналіз наукових і статистичних матеріалів, електронних джерел для з'ясування сталих тенденцій у розвитку

системи освіти та виявлення деяких проблем щодо забезпечення якості освіти в Україні.

Згідно з метою дослідження були визначені такі завдання: 1) на підставі аналізу існуючих джерел з'ясувати основні напрями розвитку сучасної освіти; 2) виділити проблеми розвитку сучасної освіти в Україні.

Формування України як сучасної демократичної, правової держави безпосередньо пов'язано з розвитком освіти. Разом із тим розуміння певною кількістю керівників органів державної влади та місцевого самоврядування сучасних процесів у системі освіти в контексті глобалізації потребує подальшого вдосконалення. Населення України прагне високого рівня життя, а досягти цього можна тільки шляхом забезпечення рівного доступу її громадян до якісної освіти. Це по суті реакція на стратегічні імперативи освіти третього тисячоліття з її орієнтацією не на державу, а на людину, на фундаментальні загальнолюдські цінності, на послідовну демократизацію всього освітянського процесу й усієї освітньо-педагогічної ідеології загалом.

Актуальним у сучасній системі освіти є впровадження суб'єкт-суб'єктної, гуманістичної, інноваційної парадигми освіти, що має гуманітарну спрямованість і створює умови для формування в учнів ключових компетентностей громадянина єдиного, інформаційного суспільства та демократичної держави з ринковою економікою. Нова парадигма передбачає створення атмосфери відповідальності, середовища, що стимулює самопідготовку. Головне – сформувати потяг і творче ставлення до навчання, створити для цього відповідні умови.

Важливим аспектом розвитку освіти в Україні є її поступова деполітизація, формування громадянської свідомості учнів і студентів. У ст. 8 Закону України “Про освіту” зазначено, що навчально-виховний процес у навчальних закладах є вільним від втручання політичних партій, громадських, релігійних організацій. Залучення учнів, студентів до участі в політичних акціях і релігійних заходах під час навчально-виховного процесу не допускається. Однак, незважаючи на позитивну динаміку, процеси деполітизації освіти в Україні відбуваються вельми повільно, що є результатом діяльності окремих керівників органів державної влади і місцевого самоврядування [7, с. 27].

Відбулась суттєва диверсифікація освіти – процес розширення освітніх послуг. Запровадження різноманітних освітніх послуг викликано необхідністю задовольнити попит споживачів, що зростає, залежно від кон'юнктури [7, с. 27].

Продовжується стандартизація підходів до навчально-виховного процесу й управління. Відповідні положення у галузі дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти знайшли відображення у Законах України “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про професійно-технічну освіту”. В Україні розроблено державні стандарти для всіх ланок освіти. У 1998 р. видано Постанову Кабінету Міністрів України “Про розроблення державних стандартів” від 07.07.1998 р. № 1247. Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений

Постановою Кабінету Міністрів України “Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання” від 20.04.2011 р. № 462, Державний стандарт базової та повної середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти” від 14.01.2004 р. № 24, які складають Державний стандарт загальної середньої освіти [1].

Важливим етапом у розвитку системи освіти України стало запровадження процедур вимірювання її якості, в тому числі шляхом зовнішнього незалежного оцінювання (далі – ЗНО) навчальних досягнень учнів – випускників загальноосвітніх навчальних закладів. Це дало змогу наблизитись до наявних підходів світового співтовариства в цьому напрямі.

Інформатизація освіти є ключовим аспектом інноваційного розвитку освітніх систем. Протягом останнього десятиріччя наявна суттєва позитивна динаміка цього напрямку, однак із року в рік залишається низка проблем, які не вирішуються і, відповідно, не дають змогу системі освіти вийти на новий якісний етап її розвитку. Процес встановлення навчальних комп’ютерних комплексів (далі – НКК) у загальноосвітніх навчальних закладах України завершується. Разом із тим уже сьогодні актуальним є питання щодо модернізації комп’ютерної техніки та поетапного її оновлення [7, с. 28].

Суттєві зміни відбуваються в системі загальної середньої освіти. Формування суспільства знань спричиняє досить жорсткі вимоги до рівня освіченості громадянина в розвинутих країнах світу, що, у свою чергу, привело до збільшення тривалості загальної середньої освіти (від 12 до 14 років), на базі якої відбувається підготовка фахівців у вищій школі [7, с. 28].

В Україні відбувається також перехід на новий зміст і структуру загальної середньої освіти. Суттєвої модернізації зміст освіти зазнав у 2001–2010 рр.

Українські освітні проблеми виникли внаслідок процесів глобалізації, швидкого розвитку людства, а також через статус країни із перехідною економікою. Після теоретичного аналізу наукових, статистичних матеріалів, електронних джерел маємо змогу виділити основні проблеми освіти в сучасній Україні:

1) зменшення кількості дітей – протягом останніх років ми стикаємося з випадками коли у школах немає кому навчатися. Особливо гостра ситуація у сільській місцевості, населення якої невгамовно старіє. Така ситуація спонукає місцеву владу оптимізувати мережу шкільних закладів. Ця оптимізація здебільшого зводиться до закриття шкіл, що викликає протести з боку місцевих громад, оскільки ще більше маргіналізує село;

2) рівень безробіття (молодь – найуразливіша) – незважаючи на деяке економічне зростання, в Україні все ще високий рівень безробіття. Для сучасного працедавця недостатньо просто побачити документ про наявність відповідної освіти. В умовах тотальної недовіри до рівня якості української освіти на перший план виходить практичний досвід роботи;

3) вирівнювання шансів – принцип рівного доступу до якісної освіти передбачає надання всім дітям рівних можливостей здобуття освіти у будь-

якому державному навчальному закладі країни. Нерідко батькам доводиться вносити додаткові кошти для навчання дитини в школі – це обмежує можливості незаможних сімей навчати дітей у кращих державних школах, перш за все, у спеціалізованих навчальних закладах, які використовують різноманітні інноваційні програми навчання за рахунок державних коштів;

4) профільність старшої школи – сучасний зміст середньої освіти недостатньо адаптований до майбутніх потреб учнів, оскільки відсутня система профільного навчання в середній загальноосвітній школі. Водночас система професійно-технічного навчання, яка раніше заповнювала цю нішу, знаходиться у катастрофічному стані. Частково цю проблему вирішують появою мережі загальноосвітніх закладів нового типу (гімназій, ліцеїв, колегіумів тощо). Однак тут ми знову стикаємося з обмеженнями рівного доступу дітей до здобуття якісної освіти у цих закладах;

5) забезпечення одночасно і якості, і справедливості – для діяльності так званих “елітних” шкіл характерне краще фінансове забезпечення, яке не може не вплинути позитивно на якість освітніх послуг. Водночас інші школи, в умовах бюджетного дефіциту, не мають змоги оновити свою матеріально-технічну та навчальну бази, застосовувати новітні технології у навчально-виховному процесі;

б) підготовка вчителів – проблемною є й сфера підготовки вчителів і підвищення їхньої кваліфікації. Педагогічні ВНЗ та університети готують вчителя-предметника, не забезпечуючи при цьому ключові компетенції, які потрібні сучасним учителям для діяльності в інформаційному суспільстві;

7) вдосконалення нормативної бази – суттєвого вдосконалення потребує нормативна база системи управління освітою, яка в цілому сьогодні відпрацьована у відповідних законах і підзаконних актах. Це, перш за все, нормативна база, яка регламентує діяльність органів управління освітою в регіонах. На жаль, існують певні суперечності в документах, що регламентують діяльність головних управлінь освіти та науки обласних державних адміністрацій, управлінь освіти міських рад, відділів (управлінь) освіти районних державних адміністрацій і райвиконкомів. Особливо багато проблем виникає в містах, які мають районний поділ [4].

Висновки. Освіта відіграє вирішальну роль як у соціальному, так і в економічному розвитку країни, а також є запорукою життєвого та кар’єрного зростання громадян. На сьогодні не всі ланки освіти є бездоганними, тому вони потребують подальшого вдосконалення. У статті ми охарактеризували далеко не всі проблемні питання, пов’язані з функціонуванням системи освіти. На основі аналізу значної кількості джерел визначено такі сталі тенденції в розвитку системи освіти України: впровадження нової парадигми освіти, формування громадянської свідомості учнів, диверсифікація освіти, стандартизація підходів до навчально-виховного процесу і управління, запровадження процедури вимірювання освіти, поширення інноваційної діяльності, прискорення інформатизації освіти. Разом із цим ми виділили деякі проблемні питання: зменшення кількості дітей у навчальних закладах, зростання рівня безробіття серед

молоді, можливість рівного доступу до освіти, відсутність системи профільного навчання в середній загальноосвітній школі, забезпечення одночасно і якості, і справедливості, підготовка кваліфікованих учителів, вдосконалення нормативної бази.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямі вбачаємо у детальному аналізі інноваційної парадигми освіти та визначенні умов для формування в учнів ключових компетентностей, творчого ставлення до навчання.

Списоки використаної літератури

1. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти” від 14.01.2004 р. № 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/npd/search>.

2. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” від 04.07.2005 р. № 1013/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>.

3. Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні” від 20.03.2008 р. № 244/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>.

4. Гриневич Л. Розробка моделей організації управління освітою на місцевому рівні. Національний та зарубіжний досвід: навч. посіб. / Л. Гриневич, П. Хобзей, О. Прошак.

5. Ізбаш С.С. Управлінська підтримка зростання професійної майстерності педагога / С.С. Ізбаш, Ю.О. Бутурліна // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 3. – С. 56–59.

6. Лунячек В.Е. Якість освіти в Україні: проблеми становлення / В.Е. Лунячек // Управління школою. – 2008. – № 16. – С. 17–25.

7. Лунячек В.Е. Стратегія розвитку освіти в Україні в контексті загальноцивілізаційних тенденцій / В.Е. Лунячек // Персонал. – 2009. – № 12. – С. 25–29.

Карандаш Н.М. Анализ современного состояния развития системы образования в Украине

В статье представлен теоретический анализ научных и статистических материалов, которые отображают тенденции развития системы образования в Украине, а также выявлены некоторые проблемы обеспечения качества образования в Украине.

Ключевые слова: система образования, качество образования, глобализация, стратегические императивы, демократизация, инновационная парадигма, ключевые компетентности, диверсификация образования, внешнее независимое оценивание, информатизация образования.

Karandash N. The analysis of a modern condition of development of system of education in Ukraine

In clause the theoretical analysis of scientific and statistical materials is submitted which display the tendencies of development of system of education in Ukraine, and also some problems of maintenance of quality of education in Ukraine are revealed.

Key words: system of education, quality of education, globalization, strategic imperative, democratization, innovation paradigm, key competence, diversification of education, external independent the estimation, information technologies of education.